Marcin Wasilewski

Wprowadzenie

Oddanemu do rąk Czytelników czwartemu tomowi serii Pedagogika Filozoficzna nadaliśmy tytuł *Metamorfozy filozofii wychowania. Od antyku po współczesność*, warto więc przyjrzeć się na początku wykorzystanemu w nim pojęciu „metamorfoz”.

„Metamorfoza” to inaczej „przekształcenie się jednej formy w drugą, zmiana postaci, wyglądu lub charakteru; przemiana, przeobrażenie, transformacja”¹. Jednak termin „metamorfozy” (w liczbie mnogiej) nie jest zwykłym internacjonalizmem. U każdego wykształconego Europejczyka (czy szerzej, u wszystkich ludzi, którym europejska kultura jest bliska) pojęcie to budzi konotacje odsyłające do źródeł naszej cywilizacji, a dokładniej grecko-rzymskiego antyku. Dzieje się tak przede wszystkim za sprawą dwóch rzymskich pisarzy z okresu Cesarstwa, którzy swym dziełom nadali tytuł *Metamorphoses*. Zarówno kunsztowne *Metamorfozy* Owidiusza, jak i *Metamorfozy* Apulejusza z Madaury zyskały trwałe miejsce w historii literatury i sławę, która trwa nieprzerwanie do dziś². Owidiusz i Apulejusz w swych dziełach – rzecz znamienita dla Rzymian – czerpali wątki i tematy z mitologii oraz literatury Hellenów i dla nazwania swych ksiąg użyli słowa *metamorphoses*, adaptowanego z języka greckiego.

Termin μεταμόρφωσις oznacza „przekształcenie”, „odmianę” i pojawia się w literaturze greckiej późnego antyku, m. in. u Strabona, Hieroklesa, Lukiana z Samostat, Galena i Appiana³. Słowo to wywodzi się od wyrazu μορφή („kształt”, „postać”), który spotykamy już w najstarszych zabytkach literackich – u Homera i Hezjoda, a także w dziełach filozoficznych i poetyckich epoki archaicznej oraz klasycznej⁴. Szczególne miejsce termin μορφή zajmuje w filozofii Arystotelesa, u którego oznacza nie tylko zewnętrzną postać, kształt rzeczy, ale także przybiera

¹ M. Bańka (red.), *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2003, s. 814.

² Owidiusz, *Metamorfozy*, przekł. S. Stabryła, A. Kamińska, Wrocław–Kraków 1995; Apulejusz, *Metamorfozy albo Złoty osioł. Apologia czyli w obronie własnej księgi o magii*, przekł. E. Jędrkiewicz, Warszawa 1999.

³ H. G. Liddel, R. Scott, *Greek-English Lexicon. With a Revised Supplement*, Oxford 1996, s. 1114, pod hasłem μεταμόρφωσις.

⁴ Tamże, s. 1147, pod hasłem μορφή.

nowe znaczenie wewnętrznej formy, stając się nazwą dla jednego z najważniejszych konceptów metafizycznych Stagiryty⁵.

Przywołuję te znamienne historyczne odniesienia nieprzypadkowo, bo teksty zebrane w pierwszej części *Metamorfoz filozofii wychowania* poświęcone są historycznym kontekstom filozofii edukacji. Jeśli przez filozofię edukacji (*resp.* wychowania) rozumieć dziedzinę filozofii, która zajmuje się filozoficznymi pytaniami dotyczącymi natury, celów i problematyki edukacji⁶, to tak pojmowany obszar problemowy ma swe źródło w Grecji okresu klasycznego i wiąże się nierozdzielnie z dalszymi dziejami filozofii. Z tej perspektywy przemiany filozofii edukacji są zależne od przemian samej filozofii⁷. Kluczowa jest więc kwestia, jakim (radikalnym) przemianom ulegała filozofia? Próby odpowiedzi na to pytanie dokonuje Juliusz Domański w słynnej już pracy *Metamorfozy pojęcia filozofii*, która stanowiła dla nas inspirację⁸. Tu zwróćmy także uwagę na inną wykładnię, autorstwa Herberta Schnädelbacha, który proponuje wyróżnienie w dziejach filozofii trzech kolejnych paradygmatów: ontologicznego, mentalistycznego i lingwistycznego⁹. Korelacja między historią filozofii edukacji a historią pojęcia filozofii wydaje się interesującym obszarem badawczym, a zebrane w części I studia przyczyniają się do eksploracji tej dziedziny.

Na *Historyczne konteksty filozofii wychowania* składa się sześć artykułów, z zachowaniem, w miarę możliwości, porządku chronologicznego. Całość otwiera znakomite studium Dietricha Bennera i Dariusza Stępkowskiego pt. *Jaskinia jako metafora opisująca procesy kształcenia. Studium transformacji Platonijskiej opowieści o jaskini w dyskursach edukacyjnych*. Autorzy przedmiotem swych rozważań czynią alegorię jaskini z VII księgi *Politei* Platona, jeden z najważniejszych toposów literatury filozoficznej. Przedstawiają jej własną edukacyjną wykładnię (na tle konkurencyjnych interpretacji), śledzą, jak inspirowała filozofię edukacji w przeszłości i jakie dziś jeszcze ma ciągle relewantne znaczenie.

Mikołaj Krasnodębski w artykule pt. *Współczesne inspiracje klasyczną paideią. Próba sformułowania realistycznej filozofii wychowania* odwołuje się do pojęcia *paidei*, jednego z najważniejszych pojęć kultury antycznej, i stara się je

⁵ Zob. K. Narecki, *Słownik terminów Arystotelesowych*, [w:] Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 7, Warszawa 2003, s. 79, pod hasłem $\mu\omicron\pi\omicron\phi\eta$.

⁶ H. Sigel, *Introduction: philosophy of education and philosophy*, [w:] tenże (ed.), *The Oxford handbook of philosophy of education*, Oxford 2009, s. 3.

⁷ Należy jednak zwrócić uwagę na europejską (i polską) tradycję uprawiania autonomicznej pedagogiki filozoficznej, zob. M. Jaworska-Witkowska, L. Witkowski, *Pedagogika filozoficzna: relacje między pedagogiką, filozofią i humanistyką a edukacją, kulturą i życiem społecznym*, [w:] B. Śliwowski (red.), *Pedagogika*, t. 4, Gdańsk 2010.

⁸ J. Domański, *Metamorfozy pojęcia filozofii*, przekł. Z. Mroczkowska, M. Bujko, Warszawa 1996.

⁹ H. Schnädelbach, *Filozofia*, [w:] E. Martens, H. Schnädelbach (red.), *Filozofia. Podstawowe pytania*, przekł. K. Krzemieniowa, Warszawa 1995, s. 57–97.

interpretować w duchu tzw. filozofii realistycznej, szukającej inspiracji u Tomasza z Akwinu i Arystotelesa.

W tekście mojego autorstwa pt. *Pojęcia pedagogiczne u Herodota z Turioj* usiłuję wyzyskać dzieło „ojca historii” jako źródło do historii filozofii edukacji i historii myśli pedagogicznej.

Kolejne dwa artykuły przenoszą nas ze starożytności klasycznej w wieki średnie. Krzysztof Ratajczak w studium pt. *Filozofia wychowania zawarta w regulach zakonów rycerskich* podejmuje nowatorską próbę rekonstrukcji wizji świata rycerzy zakonnych, wyłaniającą się ze źródeł, jakimi są teksty reguł i statutów zakonnych.

Artykuł Anny Szudry pt. *Tomasza z Akwinu koncepcja nauczyciela i jej aktualność na podstawie traktatu „De magistro”* przynosi wykładnię Tomaszowej koncepcji nauczania. Na szczególną uwagę zasługują nie tylko własne interpretacje Autorki, ale i przekłady fragmentów traktatu Akwinaty *O nauczycielu*, który jak dotąd nie został w całości spolszczony i opublikowany.

Część I zamykają dwa studia poświęcone postaciom filozofii nowożytnej. Wiesław Andrukowicz w pracy pt. *Transwersalność epistemologii Edwarda Abramowskiego* rozpatruje koncepcje teoriopoznawcze przedstawiciela polskiej filozofii ery modernizmu. Myśl Abramowskiego, który znany jest szerzej jako teoretyk socjalizmu i marksizmu, uzyskuje w interpretacji i siatce pojęciowej Autora zaskakująco współczesną (można by rzec wręcz ponowoczesną) wykładnię.

Andrej Rajský z kolei, w artykule pt. *Educational anthropology of Emmanuel Mounier*, dokonuje wszechstronnej i wieloaspektowej analizy koncepcji antropologicznych (i ich konsekwencji pedagogicznych) francuskiego filozofa, uważanego za twórcę nowoczesnego personalizmu.

Żywię nadzieję, że zebrane w tej części teksty będą dla Czytelników niezwykle interesująca lekturą, która być może przyczyni się do rewizji pewnych utartych schematów interpretacyjnych, lecz przede wszystkim będzie inspiracją do dalszych badań. A także – *last but not least* – przyczyni się choćby w skromnym stopniu do modernizacji treści uniwersyteckiego kształcenia historycznego studentek i studentów pedagogiki.